

IMPULSSEJA Lokakuu 2021

KORONAKRIISIN SOSIAALINEN VELKA

MITEN PANDEMIA VAIKUTTAA
LAAJA-ALASEEN HYVINVOINTIIN?

HEIKKI HIILAMO

KORONAKRIISIN SOSIAALINEN VELKA

MITEN PANDEMIA VAIKUTTAA
LAAJA-ALASEEN HYVINVOINTIIN?

HEIKKI HIILAMO

Koronakriisin sosiaalinen velka viittaa hyvinvoinnin vajeisiin, joita pandemia-aika on luonut suomalaisten elämään. Laaja-alaisen hyvinvoinnin vajeita voidaan hahmottaa neljän ulottuvuuden kautta: *having* (omistaminen), *doing* (tekeminen), *loving* (rakastaminen) ja *being* (oleminen).

Sosiaalisen velan ilmenemismuotoja ovat muun muassa työllisyyden ja toimeentulon heikentyminen, työhyvinvointiin, harrastuksiin ja koulutukseen liittyvät ongelmat, ihmissuhteiden ja osallistumisen puutteet sekä poikkeusolojen aiheuttamat vaikutukset psyykkiseen terveyteen.

Hyvinvointivaltion odotetaan korjaavan pandemian vahinkoja. Talouden lisäksi kriisin jälkihoidossa täytyy kiinnittää huomiota kansalaisten laaja-alaiseen hyvinvointiin. Sosiaalisen velan purkaminen edellyttää julkisten menojen lisäyksiä niillä alueilla, missä hyvinvointivajeita halutaan lievittää.

SISÄLLYS

Tiivistelmä 3

Johdanto 4

Koronapandemia kriisinä 4

Hyvinvointia turvaavat instituutiot 5

Mitä on sosiaalinen velka? 6

Mitä on hyvinvointi? 8

Hyvinvoinnin ulottuvuudet 9

Having: resurssit 11

Doing: toiminnan muodot 13

Loving: yhteydet 15

Being: olemisen muodot 16

Yhteenveto ja pohdinta 19

Lähteet 24

TIIVISTELMÄ

KORONAPANDEMIASTA ON PUHUTTU pääosin terveyteen ja talouteen liittyvänä ongelmana. Vaikka nämä ovat tärkeitä näkökulmia, historiallinen kriisi on tuottanut myös sosiaalista velkaa, joka näkyy suomalaisten elämässä erilaisina hyvinvoinnin vajeina.

Sosiaaliselle velalle ei ole vakiintunutta määritelmää. Ilmiöön viitataan myös muilla samankaltaisilla käsitteillä: puhutaan hyvinvointi-, hoito- tai hoivavelasta. Sosiaalisessa velassa on kyse yhtäältä hyvinvoinnin vajeista, joita koronakriisi kasvattaa, ja toisaalta valtion vastuusta kansalaisten hyvinvoinnin takaajana. Kun laajamittaisen kriisin aikana hyvinvoinnin vajeet kasvavat, voidaan puhua sosiaalisen velan kasvusta.

Laaja-alainen hyvinvointi on monitahoisempi ilmiö kuin materiaaliseen hyvinvointiin keskittyvä taloudellinen näkökulma. Sosiologi Erik Allardtin sekä sosiaalipolitiikan tutkijoiden Tuuli Hirvilammen ja Tuula Helneen työhön pohjautuen hyvinvointi voidaan jakaa neljään ulottuvuuteen: *having* (omistaminen), *doing* (tekeminen), *loving* (rakastaminen) ja *being* (oleminen). Koronapandemia on vaikuttanut suomalaisten hyvinvointiin jokaisessa neljässä kategoriassa. Osin muutokset ovat olleet myönteisiä, mutta voittopuolisesti kielteisiä.

Having-ulottuvuus viittaa hyvinvoinnille tärkeisiin resursseihin, kuten taloudelliseen toimeentuloon, asumiseen, kuluttamiseen ja luonnonvaroihin. Koronakriisin suorat taloudelliset vaikutukset ovat jääneet Suomessa verrattain pieniksi, mutta välilliset vaikutukset elintasoon ovat olleet mittavia. Lomautukset ja irtisanomiset sekä niihin liittyvät toimeentulon ongelmat ovat kasvattaneet sosiaalista velkaa.

Doing-ulottuvuus tarkastelee ihmisen mahdollisuuksia toteuttaa itseään, esimerkiksi työssä tai harrastuksissa. Pandemian seurauksena etätyö yleistyi nopeasti, vaikka lopulta vain noin neljäsosa suomalaisista työllisistä työskenteli säännöllisesti kotona. Rajoitukset vaikuttivat voimakkaasti arkielämään. Sosiaalinen velka kasvoi kotitöiden, yhteiskunnallisen osallistumisen ja harrastusten piirissä, minkä lisäksi koulutuksen vajeet heijastuivat kielteisesti lasten ja nuorten hyvinvointiin.

Loving-ulottuvuus käsittää perheen ja läheisten ihmissuhteiden ohella myös ihmisten tarpeen sosiaaliseen vuorovaikutukseen, esimerkiksi ystävyys-suhteissa ja yhteisöissä. Erityisesti fyysisten tapaamisten vähentyminen kasvatti sosiaalista velkaa perhe- ja ystävyys-suhteissa, paikallisyhteisöissä sekä kansainvälisen vuorovaikutuksen heikentymisenä.

Being-ulottuvuus, eli kyky itsensä toteuttamiseen, liittyy muun muassa henkiseen hyvinvointiin, kulttuuriin, liikuntaan, sivistykseen ja uskonnon harjoittamiseen. Esimerkiksi nuorison, sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisten sekä aikuisväestön kokemuksia pandemian ajalta on pystytty seuraamaan kyselytutkimuksilla. Niistä on nähtävissä, että koronakriisi on aiheuttanut sosiaalista velkaa erityisesti psyykkisen hyvinvoinnin heikkenemisenä.

Sosiaalisen velan käsite auttaa hahmottamaan julkisen vallan vastuuta pandemian vahinkojen korjaamisessa. Talouden, työllisyyden ja yritystoiminnan lisäksi pandemian jälkihoidossa täytyy kiinnittää huomiota suomalaisten laaja-alaiseen hyvinvointiin: työhyvinvointiin, opiskeluun ja koulutukseen, järjestöjen ja kansalaisyhteiskunnan toimintakykyyn, mielenterveyspalveluihin sekä terveys- ja sosiaalipalveluiden hoitoon. Koronakriisin jälkihoito on suorassa yhteydessä julkisiin menoihin: sosiaalisen velan purkaminen edellyttää julkisten menojen lisäämistä niillä alueilla, missä hyvinvointivajeita halutaan lievittää.

JOHDANTO

KORONAPANDEMIA ON MULLISTANUT ihmisten arkea maaliskuusta 2020 alkaen monilla tavoilla. Koronan leviämisen estäminen rajoitustoimien avulla on ollut keskeinen poliittisen keskustelun ja mediahuomion aihe. Koronasta on puhuttu ennen muuta terveyteen ja talouteen liittyvänä kysymyksenä. Koronakriisi on kuitenkin tuottanut myös sosiaalista velkaa. Sosiaalisen velan käsitteen kautta näkökulma laajenee kriisin hyvinvointivaikutuksiin. Hyvinvointivaltio ymmärretään vakuutusyhtiöksi, jonka tehtävänä on kaikissa oloissa – ja aivan erityisesti kriisiaikoina – turvata kansalaisten hyvinvointi. Tässä avauksessa sosiaalinen velka määritellään koronan aiheuttamina hyvinvointivajeina neljässä keskeisessä hyvinvoinnin ulottuvuudessa. Koronakriisin jälkihoito kasvattaa julkisia menoja tuntuvasti lähivuosina. Menojen kasvu puolestaan johtaa keskusteluun säästöpainesta. On tärkeää peilata jälkihoidon vaatimia menoja niihin hyvinvointivajeisiin, joita pandemia aiheutti. Sosiaalinen velka on tässä tarkastelussa käyttökelpoinen työkalu.

KORONAPANDEMIA KRIISINÄ

Vuoden 1921 lopussa henkivakuutusyhtiö Kalevan lehdessä tarkasteltiin espanjantaudin tuhoja.¹ Muun muassa ikäryhmittäistä kuolleisuutta yhtiön asiakkailla analysoinut artikkeli päättyi sanoihin: ”Toivoaksemme meidän ei pitkiin aikoihin tarvitse kokea näin ankaria kulkutaudin hyökkäyksiä, joita espanjantauti vuosina 1918, 1919 ja 1920 maamme asukkaita kohtaan teki. Kukaan ei kuitenkaan tiedä tulevista päivistä ja taudeista ja siksi olkoonkin muisto siitä vaarasta, josta vastikään suoriuduttiin voimakkaana kannustimena siihen, että jokainen vastuuntuntoinen kansalainen ajoissa ottaisi itselleen henkivakuutuksen.”

Noista sanoista kesti lähes sata vuotta ennen kuin seuraava vakava pandemia iski Suomeen. Espanjantauti surmasi arvioiden mukaan yhdestä kuuteen prosenttia maapallon väestöstä eli 17–100 miljoonaa ihmistä. Koronavirus puolestaan surmasi ensimmäisen puolentoista vuoden aikana yli 4 miljoonaa ihmistä. Suomessa kuolonuhreja on ollut noin 1 000, varmistettuja tartuntoja oli yli 100 000. Toisin kuin odotettiin, rokotteet ja kesä eivät pysäyttäneet koronavirustartuntoja syksyyn 2021 mennessä, vaan mutatoitunut virus aiheutti neljännen tartunta-aallon Suomessa. Tätä kirjoitettaessa pandemian päättymisen ei ole näköpiirissä.

Koronakriisi heijastui sairastuneiden lisäksi kaikkien Suomessa asuvien elämään. Laajojen rajoitustoimien vuoksi koronakriisi mullisti arjen sosiaaliset puitteet eli sen, missä olemme ja liikumme, keitä tapaamme ja miten olemme yhteydessä muihin ihmisiin. Pandemia muodostaa epäjatkuvuuskohdan suhteessa sekä menneisyyteen että tulevaisuuteen. Yhtäältä on aika ennen pandemiaa ja toisaalta aika sen jälkeen.

¹ Backlund, 1921.

KORONAKRIISIN JÄLKIHOITO KASVATTAA JULKISIA
MENOJA TUNTUVASTI LÄHIVUOSINA.

HALLITUS EI KARSINUT MENOJA JA KIRISTÄNYT VEROJA, VAAN PÄINVASTOIN LISÄSI PANOSTUKSIA KANSALAISTEN HYVINVOINTIIN.

Yhtäältä on suunnitelmia, jotka eivät toteutuneet pandemian vuoksi, toisaalta suunnitelmia, jotka toteutuivat pandemian johdosta, ja lisäksi suunnitelmia, jotka odottavat sitä epämääräistä hetkeä, jolloin pandemia olisi ohi.

Kriisin seurauksena kaikki maailman valtiot käynnistivät mittavia rajoitustoimia viruksen leviämisen estämiseksi. Samanaikaisesti terveydenhuoltoon suunnattiin lisää resursseja. Suomi oli ensimmäisen puolentoista vuoden aikana yksi Euroopan parhaiten selvinneistä maista tautitapausten ja -kuolemien määrällä mitattuna. Tähän vaikuttivat paitsi laajat ja oikein ajoitetut rajoitustoimet myös se, että maa on harvaan asuttu ja että asukkaat noudattivat kuuliaisesti asetettuja rajoituksia.

Monet maat ottivat käyttöön sosiaalipoliittisia toimia kriisin vaikutusten lieventämiseksi.² Suomessa esimerkkejä näistä ovat muun muassa yrittäjien työttömyysturvan laajennus ja tilapäisesti korotettu toimeentulotuki. Puolitoista vuotta kriisin alkamisen jälkeen sen taloudelliset kustannukset mitattuna esimerkiksi kansantuotteen muutoksella, työttömyydellä ja toimeentulotuen tarpeella näyttivät jäävän pelättyä pienemmiksi monessa maassa – Suomi mukaan lukien.

Ottamatta kantaa siihen, olisiko 1990-luvun laman yhteydessä ollut mahdollista toimia toisin kuin silloin tehtiin, tällä kertaa Suomen hallitus ei karsinut menoja ja kiristänyt veroja, vaan päinvastoin lisäsi panostuksia kansalaisten hyvinvointiin julkisen velan paisumisen uhallakin. Koronakriisin yhteydessä on keskusteltu velasta myös suoraan hyvinvointiin liittyvänä kysymyksenä. Esillä ovat olleet muun muassa käsitteet hoito-, hoiva- ja sosiaalinen velka. Tässä avauksessa tarkastellaan koronapandemian vaikutuksia ihmisten hyvinvointiin sosiaalisen velan käsitteen avulla. Kyseessä on laajempi käsite, joka pitää sisällään muun muassa hoito- ja hoivavelan.

2 Mäntyneva ym. 2021.

HYVINVOINTIA TURVAAVAT INSTITUUTTIOT

Koronapandemian aiheuttamaa mullistusta voi tarkastella niiden merkityksellisten suhteiden kautta, joita yksilöillä on erilaisiin hyvinvointia ylläpitäviin instituutioihin länsimaissa. Näitä ovat perhe, lähiyhteisö ja kansalaisyhteiskunta, markkinat ja julkinen valta (hyvinvointivaltio).³

Markkinoilla tarkoitetaan tässä yhteydessä työmarkkinoita, joilla ihmiset myyvät työpanostaan sekä palvelu- ja tavaramarkkinoita, joilla ihmiset tyydyttävät tarpeitaan pääosin työpanoksensa myymisestä syntyneillä ansiotuloilla. Espanjantaudin aikaan henkivakuutukset olivat tärkeä markkinoilta hankittu turva kriisejä varten. Koronapandemiassa keskuspankit estivät rahoitusmarkkinoiden avulla valtioiden ajautumisen velkakriisiin: korot painettiin alas ja velkaa oli runsaasti saatavilla.

Perheestä on tullut monelle entistä tärkeämpi turva koronapandemian aikana. Yhteydenpito muuhun lähiyhteisöön on väljentynyt sosiaalisen etäisyyden vaatimuksen vuoksi, ja sama pätee harrastuksiin ja kansalaisyhteiskunnan toimintaan. Monien

3 Esping-Andersen, 1990.

urheiluseurojen ja uskonnollisten yhdyskuntien toiminta hiipui pahimmillaan lähes kokonaan kokoontumisrajoitusten vuoksi. Tosin jotkut tahot ovat kehittäneet uusia toimintamuotoja: urheiluseurat videotreenejä, uskonnolliset yhdyskunnat verkkomessuja sekä sosiaali- ja terveysalan järjestöt virtuaalista apua ja virtuaalisia kohtaamispaikkoja.

Myös sosiaaliset suhteet työelämään ovat löystyneet. Monet työpaikat ovat lomauttaneet tai irtisanoneet ihmisiä. Toimistotöissä on siirrytty laajasti etätöihin. Lähimpiä työkavereita, muita kollegoita ja sidosryhmien edustajia ei tavattu muutoin kuin ruudun välityksellä. Vastaavasti työnantajan kontrolli työajan käytöstä vähentyi. Työntekijät olivat hyvässä ja pahassa yhä enemmän oman onnensa nojassa. Toisaalta lähitöissä jatkaneet työntekijät kokivat aikaisempaa enemmän stressiä suuren tartuntariskin vuoksi.

Korona on muuttanut myös suhdettamme kuluttamiseen ja markkinoihin, mikä näkyy ennen muuta vapaa-ajan menoissa. Rajoitusten ja suositusten vuoksi lomatkat ulkomaille miltei loppuivat. Elokvateatterit, teatterit, konsertit ja urheilutapahtumat menettivät suosiota koronarajoitusten ja tartuntapelon vuoksi. Koronaepidemia osoitti myös markkinoiden rajallisuuden: kaikkein rikkaimmatkaan eivät ole voineet ostaa itselleen suojaa koronavirusta vastaan.

Kriisin keskellä suhde valtioon ja ylipäätään julkiseen valtaan on myös muuttunut. Kiivaimmatkin yksilönvapauksien puolustajat asettuivat tukemaan tai jopa vaativat hallituksilta erittäin tiukkoja toimia viruksen leviämisen pysäyttämiseksi tai peräti sen täydelliseksi tukahduttamiseksi. Kaipasimme yhtäältä valtiolta suojelutoimia yleisvaarallisen virustaudin leviämisen estämiseksi ja hoitoa sairastuneille sekä toisaalta tukitoimia, joilla lievitettiin suojelutoimien haittavaikutuksia. Vastatakseen näihin vaatimuksiin eri maiden hallitukset ottivat ennennäkemättömiä määriä velkaa. OECD:n mukaan julkisen velan suhde kansantuotteeseen nousee OECD-maissa vuoden 2022 loppuun mennessä peräti 20 prosenttiyksiköllä.⁴ Velka rasittaa julkista taloutta tulevaisuudessa.

4 OECD 2021.

MITÄ ON SOSIAALINEN VELKA?

Sosiaalisella velalla ei ole selkeää määritelmää.⁵ Se, miten sosiaalinen velka määritellään, vaikuttaa siihen, miten käyttökelpoinen sosiaalinen velka käsitteenä on koronapandemiaan liittyvässä yhteiskunnallisessa keskustelussa. Siinä missä hoito- ja hoivavelan määrittelyn näkökulmana on sosiaali- ja terveyspalveluiden arviointi, sosiaalinen velka liittyy koko hyvinvointivaltion toimintaan. Koronakriisin aiheuttama mahdollinen hyvinvoinnin vaje on ikään kuin velkaa, jonka hyvinvointivaltio on ottanut kansalaisilta, ja joka sen tulisi maksaa takaisin. Tällöin hyvinvointivaltio ymmärretään vakuutusyhtiöksi, jonka tehtävänä on kaikissa oloissa – ja aivan erityisesti kriisiaikoina – turvata kansalaisten hyvinvointi.⁶ Maksamalla veroja hyvinvointivaltiolle asukkaat saavat vastineeksi vakuutukset erilaisia riskejä vastaan. Koronapandemian aikana hyvinvointivaltio on eräällä tavalla ottanut saman paikan, joka vielä espanjantaudin aikana henkivakuutusyhtiöiden oli tarpeen täyttää.

Tässä avauksessa ehdotetaan sosiaalista velkaa työkaluksi, jolla voidaan arvioida koronakriisin aiheuttamia hyvinvointivajeita ja hyvinvointivaltion toimintaa niiden lieventämisessä.

5 Joissain yhteyksissä samasta ilmiöstä on myös käytetty nimitystä hyvinvointivelka (esim. Lievonen, 2021).

6 Hiilamo, 2015.

Sosiaalisen velan sisältöä voidaan määritellä sen mukaan, miten laajaksi valtion vastuu kansalaisten hyvinvoinnista ymmärretään. Ensi silmäyksellä sosiaalisen velan määrittelyä korvausta edellyttävien hyvinvointivajeiden kautta voidaan arvostella valtiokeskeiseksi. Kuitenkin lähes jokainen hyväksyy sen, että valtion tehtävänä on ainakin jossain määrin turvata kansalaisten hyvinvointi – jos ei muuta niin ainakin poliisin, armeijan ja pelastuslaitoksen avulla. Pohjoismaista hyvinvointivaltiota luonnehtii laaja vastuu. Sosiaalisen velan sisältöä voidaan määritellä sen mukaan, miten laajaksi valtion vastuu kansalaisten hyvinvoinnista mielletään.⁷

7 Hiilamo ja Kangas, 2013.

Sosiaalista velkaa voi lähestyä myös yhteiskuntasopimuksen näkökulmasta. Kyse on tällöin siitä, mikä on valtion ja yksilön vastuu pandemian kaltaisessa tilanteessa. Kuinka pitkälle valtio on korvausvastuussa niistä vahingoista, jotka pandemian hillitsemiseen tarkoitettujen toimenpiteiden (tai epäonnistumisen näissä toiminnoissa) ovat aiheuttaneet? Samalla on otettava huomioon moraalikadon mahdollisuus erityisesti yritystoiminnassa: riskinotto kasvaa, kun tappion aiheuttavat kulut voi maksattaa toisella. Yrityselämän edustajat puolustavat normaalioloissa suppeaa julkista sektoria ja matalaa verotusta, mutta kriisiaikoina valtion turvaverkko ja yritystuet koetaan oikeutetuiksi ja tärkeiksi.

Velka viittaa käsitteenä epätasapainoon velkojan ja velallisen välillä. Tasapaino korjautuu velan suorittamisella. Sosiaalisen velan näkökulmasta keskeistä on määritellä se hetki, jonka jälkeen epätasapaino on alkanut syntyä, sekä se hetki, jolloin velan kertymisen arvioidaan päättyneen. Ensin mainitun hetken määrittely on helppoa, jälkimmäisen todella vaikeaa.

Pandemian alku Suomessa voidaan paikallistaa hetkiin, jolloin ensimmäinen koronavirustartunta havaittiin Suomessa tammikuun 2020 lopussa turistilla ja ensimmäinen kotimainen tartunta helmikuun 2020 lopussa. Maailman terveysjärjestö WHO julisti koronaviruksen pandemiaksi 11. maaliskuuta. Suomen hallitus otti käyttöön valmiuslain 16. maaliskuuta 2020.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) arvion mukaan monet koronapandemian epäsuotuisat vaikutukset olivat voimakkaimmillaan kevään 2020 poikkeusolojen aikana; kesän 2020 aikana tilanne rauhoittui ja ihmisten arki palasi lähelle normaalia.⁸ Loppusyksystä 2021 epidemian toinen aalto lisäsi epävarmuutta, mikä heijastui väestön hyvinvointiin. Toinen aalto helpotti vuoden 2021 alussa, mutta kolmas aalto käynnistyi jo helmikuun 2021 lopussa. Maaliskuun lopusta tartuntamäärät laskivat kesäkuuhun asti, jonka jälkeen deltavariantin aiheuttama neljäs aalto nosti tartuntamääriä nopeasti. Sairaanhoidon tarve ei kuitenkaan kasvanut yhtä nopeasti, koska huomattava osa väestöstä – erityisesti haavoittuvimmassa asemassa olevat, iäkkäimmät ja riskiryhmiin kuuluvat – oli tuolloin jo rokotettu.

8 Kestilä ym., 2020, 2021.

Vuoden 2020 aikana virukseen menehtyi noin 560 ihmistä. Lukua voidaan pitää melko pienenä. Esimerkiksi vuonna 2018 influenssaan menehtyi 463 henkeä ja vuonna 1971 peräti 645 henkeä. Vuonna 1953 influenssaan kuoli Suomessa yli 1 200 henkeä.⁹ Vuoden 2020 kuolleisuuslukujen taustalla on ennen muuta menestys viruksen leviämisen estämisessä ja hidastamisessa. Naapurimaiden esimerkit viittaavat siihen, että kuolleisuus olisi ollut moninkertainen, mikäli epidemian olisi annettu vapaasti mennä läpi väestön. Suomen korkeatasoisella erikoissairaanhoidolla on ollut myös merkitystä koronakuolleisuuden vähentämisessä.

9 Pajunen ja Taskinen, 2020.

Poliitikot ja tutkijat ovat eri yhteyksissä yrittäneet vastata suurta mielenkiintoa herättävään kysymykseen siitä, milloin pandemia päättyy. Hyväuskoiset ennustukset ovat kerta toisensa jälkeen osoittautuneet liian optimistisiksi. Rokotukset ovat

pääasiassa tuottaneet myönteisiä yllätyksiä, mutta ne eivät olleet ainakaan syksyyn 2021 mennessä riittäneet kumoamaan uusien virusvarianttien tuottamia kielteisiä yllätyksiä. Sosiaalisen velan kertymisen näkökulmasta olennaista on muistaa myös se, että monet hyvinvointia vahingoittaneet vaikutukset – esimerkiksi ylivelkaantuminen, oppimisvaikeudet sekä psyykkiset ja fyysiset sairaudet – tulevat esiin vasta vuosia kriisitilanteen päättymisen jälkeen. Tämä vaikeuttaa sosiaalisen velan määrän arviointia, mutta ei kuitenkaan tee sitä mahdottomaksi.

MITÄ ON HYVINVOINTI?

Jotta sosiaalinen velka olisi relevantti käsite kuvaamaan koronakriisin vaikutuksia hyvinvointiin, hyvinvoinnille on annettava tarkempi sisältö.

Ensinnäkin ihmisten hyvinvointia voidaan lähestyä niin kutsutun subjektiivisen hyvinvoinnin ja objektiivisen hyvinvoinnin näkökulmasta. Subjektiivinen hyvinvointi kuvaa sitä, millaiseksi ihmiset kokevat oman hyvinvointinsa. Tietoja tästä kerätään yleensä kyselyiden avulla. Objektiivisen hyvinvoinnin mittarit keskittyvät pääasiassa hyvinvoinnin vajeisiin, esimerkiksi taloudelliseen niukkuuteen, puutteisiin asumistasossa, hyvinvoinnille vahingollisiin elintapoihin sekä sosiaali- ja terveyspalveluiden tarpeeseen.

Sekä subjektiivinen että objektiivinen mittaustapa ovat sosiaalisen velan määrittämisen näkökulmasta osin ongelmallisia. Meillä ei ole tarkkoja tietoja siitä, miten ihmiset arvioivat eri ulottuvuuksilla subjektiivista hyvinvointiaan ja miten ulkoisten olosuhteiden muutokset vaikuttavat subjektiiviseen hyvinvointiin. Subjektiiviset hyvinvointimittarit eivät välttämättä kuvaa pandemian suoraa vaikutusta, koska pandemia on saattanut vaikuttaa ihmisten arvostuksiin ja käsityksiin siitä, mistä hyvinvointi muodostuu. Toinen pulma on se, että monet kyselyt on toteutettu vasta pandemian alkamisen jälkeen, eikä vertailukohtaa aikaan ennen pandemiaa ole. Lisäksi kyselyissä tuloksiin vaikuttavat muun muassa kysymysten muotoilu, kyselyiden ajankohta, toteutustapa sekä otoksen koko ja rakenne. Subjektiivisissa hyvinvointimittareissa on myös kestävää hyvinvointia koskeva ongelma: ihmiset eivät ole tietoisia kaikista luontoon ja ympäristöön vaikuttavista hyvinvointia luovista tai sitä nakertavista tekijöistä, joiden merkitys korostuu erityisesti pitkällä aikavälillä. Ihmiset voivat myös olla välinpitämättömiä näistä tekijöistä sekä niiden yhteydestä tulevien sukupolvien hyvinvoinnin edellytyksiin.

Objektiivisessa hyvinvointimittauksessa käytetään usein palveluiden käyttöä mittarina palveluiden tarpeelle. Pandemiaoloissa on vaikea tietää, johtuvatko muutokset palveluiden käytössä niiden kysynnän vai tarjonnan muutoksista. Kiireettömien terveyspalveluiden sekä kaikkien sosiaalipalveluiden saatavuutta rajoitettiin pandemian aikana. Tällöin palveluiden käytön väheneminen kertoi siis pikemminkin rajoitustoimien purevuudesta kuin palveluiden tarpeen vähenemisestä.

Koronapandemia on oletettavasti aiheuttanut muutoksia sekä subjektiivisessa että objektiivisessa hyvinvoinnissa. Tässä avauksessa käytetään sekä subjektiivisia että objektiivisiä hyvinvointimittareita tunnistuen niiden rajoitukset.

Tärkeä kysymys sosiaalisen velan arvioinnissa on se, tarkastellaanko hyvinvoinnin kokonaistasoa vai hyvinvoinnin vajeita. Ensin mainitussa tapauksessa hyvinvointi määritellään eräänlaiseksi summamuuttujaksi, jossa myönteiset ja kielteiset pandemiakokemukset voivat kumota toisiaan. Jälkimmäisessä tapauksessa

TERVEYSPALVELUIDEN SEKÄ KAIKKIEN SOSIAALI- PALVELUIDEN SAATAVUUTTA RAJOITETTIIN PANDEMIAN AIKANA.

hyvinvointia tarkastellaan vain kielteisten muutosten näkökulmasta eli kiinnitetään huomiota yksinomaan niihin henkilöihin, joiden hyvinvointi on heikentynyt pandemian seurauksena.

Ero on olennainen. Esimerkiksi etätyö, etäkoulu tai epäopiskelu ovat voineet olla enemmistölle tiettyyn kyselyyn vastanneista myönteinen kokemus, kun taas pieni vähemmistö on kärsinyt niistä.¹⁰ Jos tarkastelukohteena on kokonaishyvinvoinnin taso, voidaan todeta, ettei sosiaalista velkaa ole muodostunut. Jos sen sijaan tarkastellaan vajeita, huomiota kiinnitetään vain niihin, jotka ovat kärsineet etätyöstä, etäkoulusta ja etäopiskelusta. Sosiaalisen velan näkökulmasta on selkeämpää tarkastella hyvinvoinnin tason sijaan vajeita. Julkisen vallan ei tule vapauttaa itseään vastuusta, jos jonkin väestönosan hyvinvointi paranee samaan aikaan, kun toisen väestönosan hyvinvointi kärsii. Näkökulma liittyy myös ajatukseen hyvinvointivaltioista vakuutusyhtiönä: korvauksia maksetaan kaikille vahingon kärsineille – riippumatta siitä, että kriisin seurauksena joidenkin tilanne parani. Vaje kuvaa sitä osaa sosiaalisesta velasta, joka on ”maksamatta”.

10 Vrt. Cacault ym., 2021.

HYVINVOINNIN ULOTTUVUUDET

Sosiaalisen velan tarkempi määrittely edellyttää kehystä, jolla hyvinvointia arvioidaan.

Sosiologi Erik Allardt (1925–2020) tarkasteli ihmisten perustarpeita ja hyvinvoinnin tasoa hieman Abraham Maslowin tarvehierarkiaa mukaillen kolmesta näkökulmasta, jotka ovat elintaso ja perustarpeet (having), sosiaaliset suhteet (loving) sekä itsensä toteuttaminen (being).¹¹ Having-ulottuvuus kattaa ne resurssit, jotka mahdollistavat fysiologisten tarpeiden tyydyttämisen. Näitä ovat esimerkiksi tulot, asumistaso, työllisyys, koulutus ja terveys. Loving-ulottuvuus kuvaa suhteita toisiin ihmisiin. Hyvinvoinnille keskeisiä suhteita ovat perhesuhteet, ystävyysuhteet ja yhteys lähiympäristöön. Being-ulottuvuus liittyy ihmisen suhteeseen yhteiskuntaan ja itsensä toteuttamisen mahdollisuuksiin. Keskeisiä tekijöitä ovat arvonto ja poliittiset resurssit.

11 Allardt, 1993.

Tuuli Hirvilammi (2015) kehitti väitöskirjassaan Allardt'n käsitteitä vastamaan paremmin hyvinvointia (taulukko 1). Jo aikaisemmin jäsenystä oli kehitetty Hirvilammin yhdessä Tuula Helneen ja Markku Laadun (2012) julkaisemassa Sosiaalipolitiikka rajallisella maapallolla -kirjassa. Myöhemmissä julkaisuissa mallia on kutsuttu nimellä HDLB-jäsenyys sekä kestävän hyvinvoinnin teoria.¹² HDLB-jäsenyyksen eli kestävän hyvinvoinnin teorian tavoitteena on muokata ja täydentää Allardt'n mallia niin, että se ottaisi paremmin huomioon ihmisen ja luonnon hyvinvoinnin keskinäisriippuvuuden. HDLB-jäsenyyksessä having-ulottuvuus vastaa Allardt'n tyypittelyä täydennettynä luonnonvarojen resursseilla. Kestävän

12 Helne & Hirvilammi, 2021.

hyvinvoinnin teoria täydentää loving-ulottuvuutta suhteilla globaaliin yhteisöön ja tuleviin sukupolviin sekä luontoon ja muihin eläinlajeihin. Being-ulottuvuus on määritelty tarkemmin henkiseksi hyvinvoinniksi ja henkiseksi kasvuksi, mistä syystä myös terveys on sijoitettu tähän ulottuvuuteen. Tällöin esimerkiksi mielenterveys jäsenyytensä laajemmin henkiseksi hyvinvoinniksi eikä vain mielen sairauden puuttumiseksi.¹³ Uutena ulottuvuutena mukaan tuodaan doing eli tekeminen, joka puolestaan tarkoittaa mielekästä ja vastuullista hyvinvointia edistävää toimintaa.

13 Esim. Tamminen ym., 2020.

Taulukko 1. HDLB-malli hyvinvoinnin neljästä ulottuvuudesta.

Lähde: Hirvilampi 2015, 70.

Having: resurssit	Doing: toiminnan muodot	Loving: yhteydet	Being: olemisen muodot
Luonnonvarat: vesi, ruoka, materiaalit vaatetukseen, rakentami- seen, jne.	Ansiotyö	Perhe ja suku	Läsnäolo
	Kotityö	Ystävyysuhteet	Mahdollisuus itsensä toteuttamiseen
Taloudelliset resurssit: tulot ja vauraus asunto energia peruskulutushyödykkeet	Sosiaalinen ja poliittinen toiminta	Paikallisyhteisöt ja yhteiskunta	Eheä kokemus olemisesta
	Koulutus ja oppiminen	Globaali yhteisö ja tulevat sukupolvet	Fyysinen ja psyykinen terveys
	Harrastustoiminta	Luonto ja muut eläinlajit	
	Luonnossa toimiminen		

Kestävän hyvinvoinnin teoria tarjoaa Allardtin alkuperäistä hahmotelmaa laajemman näkökulman koronapandemian hyvinvointivaikutusten ja siten myös sosiaalisen velan arviointiin. Kestävän hyvinvoinnin näkökulma on vahvistunut sekä kansallisesti että kansainvälisesti. Tärkeä merkkipaalu tässä oli YK:n globaali kestävän kehityksen toimintaohjelma eli Agenda 2030, joka hyväksyttiin vuonna 2015. Kyseessä on maailmanhistorian ensimmäinen maapallon kaikkien maiden yhteinen ohjelma, jonka tavoitteena on paitsi poistaa äärimmäinen köyhyys maailmasta myös turvata ihmisoikeudet ja hyvinvointi sekä talouden vauraus ja yhteiskuntien vakaus ympäristön kannalta kestävällä tavalla. Suomen hallitukset ovat julkaisseet vuosina 2017 ja 2021 selonteon Agenda 2030:n toimeenpanon etenemisestä Suomessa.¹⁴

14 VNS, 2017, 2021.

Agenda 2030:n tavoitteet voisivat myös tarjota lähtökohdan koronapandemian aiheuttaman sosiaalisen velan arviointiin. Pandemialla on ollut negatiivisia vaikutuksia erityisesti Agenda 2030:n sosiaalipolitiikkaa koskevien tavoitteiden toteutumiseen myös Suomessa.¹⁵ Toisaalta pandemialla on ollut myönteisiä vaikutuksia ympäristöön liittyvien tavoitteiden saavuttamisessa. Agenda 2030:n näkökulma on kuitenkin globaali, ja se soveltuu paremmin pandemian globaalien vaikutusten arviointiin. Seuraavassa sosiaalisen velan määrittelyn lähtökohtana käytetään kestävän hyvinvoinnin teorian neljää hyvinvoinnin ulottuvuutta ja kunkin ulottuvuuden hyvinvoinnin alueita. Ulottuvuuksia tarkastellaan Suomen kontekstissa, soveltuvien empiiristen tutkimusten valossa. Tarkastelussa ovat koronapandemian aiheuttamat hyvinvointivaajeet, ei siis keskiarvo hyvinvoinnin muutoksesta (positiivisten ja negatiivisten muutosten summa).

15 VNS, 2021.

HAVING: RESURSSIT

Having-ulottuvuus kestävän hyvinvoinnin teoriassa viittaa hyvinvointiin tarvittaviin persoonattomiin resursseihin kuten luonnonvaroihin (vesi, ruoka, materiaalit vaatetukseen ja rakentamiseen, jne.), taloudellisiin resursseihin (tulot ja vauraus), asuntoon, energiaan sekä peruskulutushyödykkeisiin.

Koronarajoitukset vähensivät kokonaisuutena luonnonvarojen kulutusta. Hyvinvointivajeita ei aiheutunut, päinvastoin hyvinvointi parani tällä alueella kautta linjan: luonnonvaroja käytettiin vähemmän, mikä parantaa ympäristön kestävyys tulevaisuudessa. Ympäristöministeriön Ilmastovuosikertomuksen mukaan pandemia laski erityisesti liikenteen päästöjä vuonna 2020.¹⁶ Vaikka koronapandemia saikin mitä todennäköisimmin alkunsa eläinmaailmasta, pandemia vaikutti välittömästi ennen muuta ihmisiin, ei niinkään luonnonvaroihin. Toisin kuin esimerkiksi Tanskassa Suomessa ei jouduttu pakkoteurastamaan hyötyeläimiä.

16 Lounasheimo, 2021.

Pandemian taloudelliset vaikutukset voi jakaa välittömiin ja välillisiin vaikutuksiin. Ensimmäiset vaikutukset liittyivät viruksen suoraan aiheuttamiin tautitapauksiin, jälkimmäiset kulkutaudin leviämisen estämiseen liittyviin toimiin. Sairastumisen vuoksi työssäkäyvät menettivät tuloja. Sairausten hoidosta koitui myös ylimääräisiä menoja. Pitkäaikaiseen koronainfektiin (nk. long covid) sairastuneet menettivät työkykynsä monen kuukauden ajaksi. Long covidista ei vielä tiedetä kovinkaan paljon, mutta Suomessa on runsaasti henkilöitä, jotka sairastuivat jo ensimmäisessä aallossa keväällä 2020 ja ovat edelleen sairaita, osa työkyvyttömiä lähes puoleltoista vuoden jälkeen. Näin ollen inhimillisen kärsimyksen lisäksi long covidin voidaan olettaa aiheuttaneen ja aiheuttavan taloudellisia vaikutuksia.

Suorat taloudelliset vaikutukset jäivät kuitenkin verrattain pieniksi pandemian ensimmäisen puoleltoista vuoden aikana. Kokonaisuudessa esimerkiksi Kelan korvaamien sairauspäivärahojen määrä väheni viidellä prosentilla vuodesta 2019 vuoteen 2020.¹⁷ Koronavirusinfektion diagnoosilla (ICD-10-sairausluokituksen mukainen luokka U07) sairauspäivärahaa maksettiin vuoden 2020 aikana vain 1 124 henkilölle, kun esimerkiksi suurimmassa mielenterveyden häiriöiden ryhmässä oli noin 84 200 päivärahan saajaa. Tosin osa koronatapauksista on keväällä 2020 mahdollisesti merkitty hengityselinten sairauksien ryhmään, johon koronavirusdiagnoosit eivät sisälly. Hengityselinten sairauksien perusteella alkaneet sairauspäivärahakaudet yleistyivätkin hetkellisesti maaliskuussa 2020. Keväällä 2020 koronatestauksia oli vielä vähän ja diagnosoimattomia tapauksia paljon.

17 Blomgren, 2021.

Koronapandemian välilliset taloudelliset vaikutukset elintasoon olivat sen sijaan mittavia. Ne tosin vaihtelivat melko paljon epidemiatilanteen ja vallitsevien koronarajoitusten mukaan.

Pandemia alkoi keväällä 2020 ennennäkemättömän nopealla ja laajalla lomautusaallolla. Työ- ja elinkeinoministeriön työllisyyskatsauksen mukaan TE-toimistoissa oli joulukuun 2020 lopussa yhteensä 357 400 työtöntä työnhakijaa (sisältäen

KORONAPANDEMIAN VÄLILLISET TALOUDELLISET
VAIKUTUKSET ELINTASOON OLIVAT SEN SIJAAN MITTAVIA.

lomautetut).¹⁸ Määrä on lähes 100 000 suurempi kuin joulukuussa 2019. Koko vuonna työttömiä työnhakijoita oli keskimäärin 342 400 henkilöä, joka oli 102 000 enemmän kuin vuonna 2019. Työttömien työnhakijoiden määrä lisääntyi eniten korona-epidemian pahiten koettelemalla Uudellamaalla.

Allardtin ajattelussa ja kestäväen hyvinvoinnin teoriassa tulojen tai työllisyyden yhteys hyvinvointiin ei ole lineaarinen. Toisin sanoen tulojen ja työtuntien lisääntyminen ei loputtomasti kasvata hyvinvointia. Kysymys on ”reilun ja kohtuullisen” elintason saavuttamisesta.¹⁹ Näin ollen esimerkiksi ansiosidonnaisen työttömyysturvan saamisen ei voida suoraan väittää alentavan hyvinvointia.

Sen sijaan työttömän perusturvan ja toimeentulotuen saajien määrä kuvaavat paremmin hyvinvointivajeita. Pienituloisille tarkoitettun Kelan työttömyysturvan saajien määrä vuodesta 2019 vuoteen 2020 kasvoi 11 prosenttia ilman yrittäjille uutena etuutena myönnettyä työttömyysturva. Yrittäjät mukaan luettuina tuen saajien määrä lisääntyi liki neljänneksellä. Työttömien tilannetta hankaloitti myös se, että koronarajoitusten vuoksi työllistymistä edistäviä palveluita ajettiin alas. Aktivointiasteeseen laskettavissa palveluissa oli joulukuussa noin 108 000 henkilöä, mikä on noin 3 200 henkeä vähemmän kuin vuotta aikaisemmin, vaikka työttömiä oli siis lähes 100 000 enemmän kuin joulukuussa 2019. Aktivointiaste oli 23,2 prosenttia eli lähes seitsemän prosenttiyksikköä alempi kuin vuotta aikaisemmin.

Kelan maksaman perustoimeentulotuen saajia ja saajakotitalouksia oli viisi prosenttia enemmän vuonna 2020 kuin vuonna 2019. Muutos oli pelättyä pienempi. Uusia perustoimeentulotuen saajia oli 21 000 enemmän kuin edellisvuonna. Eniten kasvoi nuorten naisten toimeentulotuen saajien ryhmä (10 %).²⁰

Työttömän perusturvan ja perustoimeentulotuen saajien muutokset eivät kerro kaikkea koronaepidemian vaikutuksista taloudellisiin resursseihin. THL:n tammi-kuussa 2021 toteuttamassa sosiaalipäivystyskyselyssä reilut 40 prosenttia vastaajista (n=62) arvioi toimeentuloon liittyvien yhteydenottojen lisääntyneen syys-joulukuussa 2020 verrattuna normaalitilanteeseen ennen koronaepidemiaa.²¹ Vastaavasti noin kolmannes vastaajista arvioi taloudellisen avun tarpeen kasvaneen ainakin jonkun verran.

Keväällä 2020 reilu kaksi kolmasosaa Sosiaalibarometriin vastanneista sosiaalityön ammattilaisista arvioi, että ruoka-avun tarve oli lisääntynyt heidän paikkakunnallaan normaalitilanteeseen verrattuna. Syys-joulukuussa lähes yhtä suuri osuus arvioi ruoka-avun tarpeen olevan edelleen normaalitilannetta suurempi. Kyse on subjektiivisiin kokemuksiin perustuvista arvioista, joiden luotettavuuteen on suhtauduttava pienellä varauksella. Evankelis-luterilaisen kirkon toimintatilastot sisältävät tilastotietoja ruoka-avun käytöstä. Niiden mukaan vuonna 2020 ruokakasseja jaettiin kaksi kertaa enemmän kuin edellisvuonna.²² Samaan aikaan ruokapalvelutilaisuuksiin osallistuvien määrä puolittui. Toisin sanoen jaettavan ruoka-avun määrä lisääntyi, koska ilmaisille aterioille osallistuminen vähentyi.

Työn ja toimeentulon lisäksi asumistaso ja velka-asema kuvaavat taloudellisia resursseja. Kelan tilastojen mukaan asumistuen kustannukset kasvoivat ensimmäisenä koronavuonna noin viisi prosenttia vuodesta 2019, kun vuotta aikaisemmin menoissa ei ollut tapahtunut muutosta. Tosin asumistuen menot kasvoivat tätä ennen yhtäjaksoisesti vuodesta 2008 alkaen. Asumistuen menojen kasvua vuonna 2020 selittää yleinen tulojen pienentyminen.

Tilastokeskuksen mukaan vuoden 2020 lopussa ulosottovelallisia oli kuusi prosenttia enemmän kuin vastaavana ajankohtana vuotta aiemmin. Häätöjen määrä

18 TEM, 2021.

19 Hirvilampi, 2015: 67.

20 Jokela, 2021.

21 Knop ym., 2021.

22 Suomen ev.-lut.-kirkko, 2021.

kuitenkin väheni noin kymmenellä prosentilla. Vuoden 2020 aikana maksuhäiriöisten määrä kasvoi vain 1,4 prosentilla (5 500 henkilöllä). Sosiaalibarometrissä sosiaalityöntekijät arvioivat velkaongelmien ja vuokratien lisääntyneen syys–joulukuussa verrattuna normaalitilanteeseen, mutta arviot eivät saa juuri tukea rekisteritiedoista. Ulosottotilaston mukaan esimerkiksi perinnässä olevat vuokrasaavat vähenivät lähes neljänneksellä vuodesta 2019 vuoteen 2020.

Toisin kuin aikaisemmat sodat ja talouskriisit koronapandemia ei heikentänyt varallisuuden arvoa. Päinvastoin varallisuuden arvo kehittyi suotuisasti suurelta osin keskuspankkien massiivisten elvytystoimien vuoksi. Asuntojen ja osakkeiden hinnat nousivat Suomessa.

Hyvinvointitutkimuksessa on tärkeää ottaa huomioon, että tulot ovat vain epäsuora mittari tarpeiden tyydytykselle. Kysymys on resursseista. Vasta resurssien käyttö kuvaa sitä, miten tarpeet lopulta tyydyttyvät. Kulutuksesta on kuitenkin saatavissa selvästi nuukemmin tietoja kuin tuloista. Lisäksi on otettava huomioon, että resurssien määrän lisäksi myös taito resurssien käyttöön vaikuttaa siihen, miten ne lopulta muuttuvat hyvinvoinniksi. Kestävän hyvinvoinnin näkökulmasta on syytä tarkastella myös sitä, miten resurssien käyttö edistää kestävän kehityksen tavoitteita.

Koronapandemialla ei ollut sanottavaa vaikutusta energian tai peruskulutushyödykkeiden hintaan, saatavuuteen tai kulutukseen, vaikka pandemian alussa jostain syystä wc-paperista tuli paikoin pulaa hamstraamisen seurauksena. Peruskulutushyödykkeiden saatavuuteen vaikuttivat muun muassa ne poliittiset päätökset, joiden avulla esimerkiksi päiväkodit ja koulut pidettiin auki logistiikka-alan työntekijöiden lapsille. Pandemian rajoitustoimet eivät suoraan kohdistuneet energian, asumisen tai kulutustavaroiden käytön hillitsemiseen, vaikka niillä saattoi olla epäsuoria vaikutuksia näihin kestävän hyvinvoinnin ulottuvuuksiin. Energian kokonaiskulutus väheni vuonna 2020.

Yhteenvetona voidaan todeta, että having-ullottuvuudella sosiaalista velkaa aiheutui ennen muuta työttömyyden eli lomautusten ja irtisanomisten seurauksena.

DOING: TOIMINNAN MUODOT

Doing-ullottuvuus tarkastelee sitä, miten hyvinvointi toteutuu sellaisessa toiminnassa, jossa ihmisen on mahdollista toteuttaa itseään ja tyydyttää tarpeitaan. Palkkatyöyhteiskunnassa tärkeitä toiminnan alueita ovat ansiotyöt ja kotityöt. Niiden lisäksi kestävän hyvinvoinnin määrittelyssä voidaan kiinnittää huomiota sosiaaliseen ja poliittiseen toimintaan, koulutukseen ja oppimiseen, harrastustoimintaan sekä luonnossa toimimiseen.

Ansiotyön ulkoiset puitteet muuttuivat dramaattisesti hallituksen todettua poikkeusolot maaliskuussa 2020. Tilastokeskuksen työvoimatutkimuksen mukaan etätyö lähes kaksinkertaistui vuonna 2020.²³ Työntekijät kokivat etätyön pääosin myönteiseksi. Tämän voi olettaa lisänneen hyvinvointia. On kuitenkin tärkeää huomata, että suurin osa työllisistä ei tehnyt etätyötä lainkaan: vain neljäsosa kaikista työllisistä ilmoitti työskennelleensä säännöllisesti kotona. Etätyön tekeminen vaihteli paljon työnantajatahojen, toimialojen ja alueiden mukaan. Etätyö tarjosi mahdollisuuden suojaautua koronavirukselta, mutta tätä mahdollisuutta ei ollut niillä, jotka joutuivat jatkamaan lähityössä. Tämä lisäsi työn kuormittavuutta ja työntekijöiden ahdistusta (mukaan lukien pelkoa sairastua virukseen).²⁴ Sairastumisriski oli erityisen suuri

²³ Leskinen, 2021.

²⁴ Esim. SAK, 2021.

terveydenhuollon työntekijöillä. Työterveyslaitoksen Miten Suomi voi? -seuranta-tutkimuksen mukaan työhyvinvointi parani koronakeväänä 2020, mutta kääntyi laskuun epidemian pitkittyessä.²⁵ Erityisesti nuorten aikuisten työhyvinvointi heikentyi selvästi.

25 TTL, 2021.

Koronarajoitukset vaikuttivat voimakkaasti kotitöihin.²⁶ Kun kotona vietetty aika lisääntyi, kasvoi myös kotitöiden – erityisesti ruuanlaiton, siivoamisen ja lastenhoidon – tarve. Työpaikka-, koulu- ja päiväkotilounaat korvattiin kotona valmistetuilla aterioilla. Turun yliopiston kyselytutkimuksen mukaan perheet sopeutuivat ”laskemalla rimaa”, eli kotona turvauduttiin valmisruokiin tai kuljetuspalveluihin ja siisteystasosta tingittiin. Kotitöiden tiedetään aiheuttavan erimielisyyksiä puolisoiden kesken. Kyselyssä runsas neljäsosa kertoi erimielisyyksien lisääntyneen, mutta vajaa neljäosa kertoi erimielisyyksien vähentyneen.

26 Willberg ym., 2020.

Sosiaalinen ja poliittinen toiminta väheni ja muutti muotoaan dramaattisesti koronapandemian ensimmäisen puolentoista vuoden aikana. Liikkumisrajoitukset kavensivat sosiaalisen toiminnan mahdollisuuksia dramaattisesti. Esimerkiksi yhdistystoiminta siirtyi suurelta osin verkkoon. Selkein esimerkki poliittisen toiminnan rajoituksista oli kuntavaalien siirtäminen huhtikuulta kesäkuuhun sekä vaalikampanjoinnin siirtyminen suurelta osin verkkoon. Sosiaalisen ja poliittisen toiminnan mahdollisuudet heikkenivät.

Oppiminen ja koulutus ovat tärkeitä hyvinvointiin liittyviä toiminnan muotoja. Koronarajoitukset kohdistuivat voimakkaana kaikkeen opetus- ja koulutus-toimintaan varhaiskasvatuksesta yliopistokoulutukseen ja aikuiskoulutukseen. Nuorisotutkimusseuran kyselytutkimuksen mukaan kolmasosa koululaisista ja opiskelijoista koki etäopetukseen siirtymisen vaikutukset kielteisinä, mutta samoin kolmasosa koki vaikutukset myönteisinä.²⁷ Kielteisiä kokemuksia oli eniten lukioissa, ammattikorkeakouluissa sekä yliopistoissa sekä niiden keskuudessa, jotka arvioivat kotitaloutensa toimeentulon heikoksi. Kielteiset kokemukset etäopetuksesta olivat yhteydessä yksinäisyyden kokemukseen sekä siihen, että nuori oli kokenut sosiaalisia kontakteja koskevat rajoitustoimet negatiivisina. Helsingin ja Tampereen yliopistojen kyselytutkimuksen mukaan etäkoulu lisäsi helsinkiläisten koululaisten yksinäisyyden kokemuksia ja heikensi oppilaiden elämänlaatua.²⁸

27 Lahtinen ym., 2021.

28 Ahtiainen ym., 2021.

Koronapandemian aikana ihmisten on ollut pakko muuttaa jopa dramaattisesti harrastustoimintaan ja muuhun vapaa-ajan käyttöön liittyviä kulutustottumuksiaan. Kaikki lomamatkat ja myöhemmin ulkomaan lomamatkat olivat mahdottomia. Aluksi kaikki kodin ulkopuolella sisätiloissa tapahtuva vapaa-ajan kulutus oli hetkittäin mahdotonta. Tämä rajoitti dramaattisesti fyysiseen kontaktiin perustuvaa harrastustoimintaa. Monet sisälajien urheiluseurat joutuivat käytännössä ajamaan toimintansa alas. Suomen olympiakomitean sporttirekisterin mukaan joissain lajeissa lisenssien määrä on pudonnut jopa kolmanneksella.

Ihmiset löysivät kuitenkin nopeasti uusia tapoja tyydyttää tarpeitaan: ulkoliikunta ja retkeily lisääntyivät, harrastustoiminta siirtyi verkkoon. Kodin sisustukseen ja

KORONARAJOITUKSET KOHDISTUIVAT VOIMAKKAINA
KAIKKEEN OPETUS- JA KOULUTUSTOIMINTAAN.

puutarhanhoitoon käytettiin enemmän aikaa ja rahaa. Ulkomaan lomakohteiden tilalle löydettiin kotimaan lomamatkoja. Voidaan olettaa, että nämä ehkä mielipahaa ja ylimääräistä vaivaa aiheuttaneet muutokset lopulta kuitenkin edistivät kestävästä hyvinvointia. Luonnossa liikkuminen ja muu toimiminen yleistyivät runsaasti, mikä lisäsi hyvinvointia.

Yhteenvetona koronapandemia – erityisesti sen pitkittyminen – aiheutti hyvinvointivajeita ansiotyön, kotitöiden, sosiaalisen ja poliittisen toiminnan ja harrastustoiminnan alueilla.

LOVING: YHTEYDET

Hyvinvoinnin loving-ulottuvuus tunnistaa sen, että ihminen on pohjimmiltaan sosiaalinen olento, joka kaipaa vuorovaikutukseen toisten ihmisten kanssa. Keskeisiä vuorovaikutuksen alueita ovat perhe ja suku, ystävyys-suhteet, paikallisyhteisöt ja yhteiskunta, globaaliyhteisö ja tulevat sukupolvet sekä luonto ja muut eläinlajit.

Kovimmillaan koronarajoitukset tarkoittivat sitä, että ihmisten oli pakko pysytellä vain omilla kodeillaan ja rajoittaa fyysinen yhteydenpito pelkästään omaan perheeseen. Suositusten mukaan muiden, esimerkiksi isovanhempien ja muiden riskiryhmiin kuuluvien tapaaminen oli kielletty. Tämä korosti ydinperheen merkitystä hyvinvoinnin lähteenä. Pandemia koettelikin erityisesti yksin asuvia sekä kotoa pois muuttaneita opiskelijoita. Sosiaalisilla suhteilla on erityisen tärkeä merkitys yksin asuvien mielenterveydelle.²⁹

Joissakin perheissä poikkeusolot lisäsivät yhteistä aikaa ja kiirettömyyttä, toisissa perheissä taas henkistä kuormitusta ja ristiriitoja. Perheen myönteisestä voimasta kertoo se, että vuodesta 2010 alkanut syntyvyyden lasku pysähtyi pandemian aikana.³⁰ Käännös oli tosin tapahtunut jo hieman ennen pandemiaa, mutta syntyvyyden hidaskaus jatkui myös pandemian aikana terveys- ja taloushuolista huolimatta. Solmittujen avioliittojen väheneminen hidastui ensimmäisenä koronavuonna. Avioerojen määrässä ei tapahtunut muutosta.

THL:n arviointiraportin mukaan pikkulapsiperheissä työn ja perheen yhteensovittaminen vaikeutui.³¹ Väkipalvot kokeville tarkoitettujen palvelujen kautta on saatu viitteitä siitä, että kontrolloiva väkivalta olisi lisääntynyt. Poliisien kotihälytykset lisääntyivät. Ensi- ja turvakodeista haettiin aikaisempaa useammin apua lähisuhdeväkivaltaan.

Koronarajoitukset ja karanteenimääräykset vaikeuttivat suuresti fyysistä yhteydenpitoa ystäviin. Toisaalta on mahdollista, että tiiviimmät perhesuhteet ovat korvanneet puuttuvia tai heikentyneitä ystävyys-suhteita. Sosiaalisen median käyttö ystävyys-suhteiden ylläpitämisessä lisääntyi oletettavasti koronapandemian seurauksena. THL:n laajan arviointitutkimuksen mukaan sosiaalinen kanssakäyminen on vähentynyt koronapandemian aikana ja yksinäisyyden kokemukset ovat lisääntyneet.³² Rajoitukset koettelivat erityisen paljon ikäihmisiä, vammaisia ja yksinäisiä ihmisiä, joille harrastustoiminta normaalisti toi harvoja sosiaalisia kontakteja.³³ Toistaiseksi ystävyys-suhteita tai yksinäisyyden kokemuksia korona-aikana on tutkittu niukasti sellaisilla asetelmilla, jotka mahdollistaisivat vertailun koronaa edeltävään aikaan.

Koronarajoitukset heikensivät myös paikallisyhteisöiden toimintaa, koska fyysiset kohtaamiset eivät olleet mahdollisia. Kokouksia ja neuvotteluita peruttiin tai siirret-

29 Tamminen ym., 2020.

30 Hiilamo, 2021.

31 Kestilä ym., 2021.

32 Kestilä, 2021.

33 Kestilä ym., 2021.

tiin verkkoon. Juhlia ja talkoita peruttiin. Kunnallisvaaleissa äänestysprosentti oli 55,1 eli matalin vuoden 1945 vaalien jälkeen. Äänestysprosentin lasku Suomessa vastasi kokemuksia muissa maissa järjestetyistä ”pandemiavaaleista”.

Koronarajoitukset vähensivät kansainvälisiä sosiaalisia kontakteja dramaattisesti. Pandemia pysäytti lähes kaiken matkustamisen Suomesta ulkomaille ja ulkomailta Suomeen. Opiskelijavaihtoja ei toteutettu, seminaarit ja konferenssit siirrettiin verkkoon, kansainvälisiä tapahtumia peruttiin. Globaaliyhteisön kontaktien vähenemisen hyvinvointivaikutuksia on tosin vaikea arvioida väestötasolla.

Koronapandemialla oli myönteisiä vaikutuksia ihmisten yhteyksiin luontoon ja muihin eläinlajeihin. Luonnossa liikkuminen yleisty. Kotikeskeisen elämäntavan yleistymisestä kertoo myös se, että Kennelliiton mukaan koiria rekisteröitiin vuonna 2020 yli kahdeksan prosenttia enemmän kuin vuonna 2019.³⁴

34 Kennelliitto, 2021.

Yhteenvetona voidaan arvioida, että koronapandemia aiheutti hyvinvointivajeita loving-ulottuvuudella perhe- ja ystävyysuhteiden, paikallisyhteisöiden ja globaaliyhteisöiden alueella.

BEING: OLEMISEN MUODOT

Hyvinvoinnin being-ulottuvuus viittaa ihmisen mahdollisuuksiin elää sopuosinnussa itsensä ja luonnon kanssa. Ulottuvuus liittyy Maslowin tarvehierarkian korkeimpaan, itsensä toteuttamisen tasoon. Kestävän hyvinvoinnin teoriassa olemisen muotoihin liittyviä hyvinvoinnin osatekijöitä ovat läsnäolo, mahdollisuus itsensä toteuttamiseen, eheä kokemus olemisesta sekä fyysinen ja psyykinen terveys. Kaikissa näissä henkisen kasvun ja henkisen hyvinvoinnin tekijöissä korostuu ihmisen sisäinen kokemus, mikä vaikeuttaa niiden arviointia koronapandemian yhteydessä.

Koronapandemian voi ajatella vaikuttaneen myönteisesti läsnäolon mahdollisuuteen, koska pandemia vähensi kiirettä ja antoi mahdollisuuden pohtia omaa elämää sekä suhdetta toisiin ihmisiin ja luontoon. Aiheesta ei ole kuitenkaan tiettävästi tutkimustuloksia.

Sen sijaan itsensä toteuttamisen mahdollisuudet heikkenivät muun muassa sosiaalisten kontaktien, kulttuuri-, musiikki-, taide-, liikunta- ja urheilutilaisuuksien, kirjastopalveluiden sekä uskonnollisen toiminnan rajoittamisen vuoksi. Ihminen on sosiaalinen olento, jonka elämän merkityksellisyys syntyy yhteyksistä toisiin ihmisiin: ihminen toteuttaa itseään suhteessa toisiin (myös silloin kun hän tietoisesti valitsee yksinäisyyden). Pandemia kavensi dramaattisesti toisten ihmisten kohtaamisen mahdollisuuksia. Uskonnollisista yhdyskunnista esimerkiksi Suomen evankelisluterilaisen kirkon toimintatilastot osoittavat kaiken fyysisesti tapahtuneen toiminnan – esimerkiksi messuihin, rukous- ja hartaushetkiin, retkiin ja leireihin osallistumisen – vähentyneen dramaattisesti.

Eheä kokemus olemisesta on vaikea määritellä, koska – kuten Hirvilammi³⁵ itse toteaa – sanoin on mahdotonta kuvailla sitä, miten ihminen ”kokee olevansa”. Yleisemmällä tasolla pandemiaa voi kuitenkin luonnehtia globaaliksi epätasapainotilaksi, jossa kulkutauti keskeyttää ihmisten normaalin arjen. Kulttuuri- ja taidetilaisuuksien sekä muiden uskonnollisten ja yhteisöllisten tilaisuuksien peruminen jätti ihmiset ilman elämyksiä ja tilanteita, jotka olisivat voineet lisätä eheää kokemusta olemisesta. Näin ollen voidaan olettaa pandemian vaikeuttaneen eheää kokemusta olemisesta.

35 Hirvilammi, 2015: 70.

PANDEMIA KAVENSI DRAMAATTISESTI TOISTEN IHMISTEN KOHTAAMISEN MAHDOLLISUUKSIA.

Eheää kokemusta olemisesta voi lähestyä kokonaisvaltaisemmin elämään tyytyväisyyden käsitteen kautta. Nuorisobarometrissä kerättiin tammi–helmikuussa 2020, eli juuri ennen koronapandemiaa, tietoja 15–25-vuotiaiden elämään tyytyväisyydestä.³⁶ Kouluarvosanoilla mitattuna elämään tyytyväisyyden keskiarvo oli 8,5. Sama kysely toistettiin alkusyksystä 2020, jolloin keskiarvo oli 8,0. Nuorisobarometriä on kerätty vuodesta 1997. Toistetut mittaukset ovat osoittaneet, etteivät nopeat muutokset ole tavallisia. Puolen vuoden aikana havaittu nuorten elämään tyytyväisyyden väheneminen oli suurin mittausaikana havaittu muutos.

36 Lahtinen ja Myllyniemi, 2021.

Kestävän hyvinvoinnin teoriassa fyysinen ja psyykinen terveys ovat resursseja itsensä toteuttamiseen. Pandemian vaikutuksista terveyteen on olemassa runsaasti nopeasti tuotettua tietoa. THL julkaisi syksyllä 2020 ja keväällä 2021 laajoihin aineistoihin ja osatutkimuksiin perustuneet raportit koronapandemian vaikutuksista hyvinvointiin Suomessa.³⁷ Keväällä 2021 ilmestyneen raportin mukaan univaikeudet ovat olleet yleisiä. Sen sijaan elintapojen muutokset ovat olleet sekä myönteisiä että kielteisiä. Koronapandemian vuoksi alkoholin ja tupakan tuonti ulkomailta väheni. Alkoholin kokonaiskulutus väheni keväällä 2021 edelliseen vuoteen verrattuna. Savukkeiden myynti laski keväällä 2020, mutta lisääntyi uudelleen juhannuksen 2020 jälkeen ja jäi vuonna 2020 edellisvuotta korkeammalle tasolle. Samaan aikaan myös nikotiinikorvaushoitotuotteiden myynti lisääntyi, mikä viittaa siihen, että yhä useammat ovat yrittäneet lopettaa tupakoinnin. Tupakoinnin tiedettiin jo hyvin varhaisesta vaiheesta alkaen liittyvän koronataudin vaikean muodon riskiin.

37 Kestilä ym., 2020, 2021.

Toukokuussa 2020 toteutetun Sosiaalibarometrin mukaan sosiaali- ja terveydenhuollon, Kelan ja TE-palvelujen johtajien arvio väestön hyvinvoinnin kokonaistilanteesta oli parempi kuin koskaan aikaisemmin sen jälkeen, kun kysymys tuli mukaan Sosiaalibarometriin vuonna 1997.³⁸ Koronaepidemiasta huolimatta (tai juuri sen johdosta) 88 prosenttia johtajista arvioi väestön hyvinvoinnin hyväksi tai melko hyväksi. Osuus oli korkein koko Sosiaalibarometrin historiassa. Vain alle prosentti vastaajista piti tuolloin nykytilannetta huonona, kun vuosi ennen korona-aikaa vastaava osuus oli lähes neljä prosenttia. Sosiaalibarometrissä tiedusteltiin myös väestön kokonaisyhyvinvointia asteikolla yhdestä kymmeneen. Toukokuussa 2020 keskiarvo oli 7,43, mikä sekin oli korkein mitattu arvo vuosina 2011–2020. Arvio kuitenkin laski hieman tammikuussa 2021 toteutetussa sosiaalibarometrissä, jossa se oli 7,13 eli samalla tasolla kuin vuonna 2019.

38 Eronen ym., 2020.

Täysin odotuksista poikkeavat tulokset vaativat uusia tulkintoja.³⁹ Myönteinen arvio hyvinvoinnin kokonaistilanteesta viittaa siihen, että sosiaali- ja terveyspalvelujen, TE-toimistojen ja Kelan ammattilaiset arvioivat koronaepidemian kielteisten vaikutusten kansalaisten hyvinvointiin kohdistuneen väestön vähemmistöön: väestön hyvinvointi kokonaisuudessaan ei vähentynyt, vaan itse asiassa pysyi ennallaan tai parani. Sosiaalibarometrin tulokset kertovat myös siitä, että mediakeskustelun ja poliittisen keskustelun antama kuva koronaepidemian vaikutuksista väestöön voi olla

39 Hiilamo ym., 2020.

vääristynyt. Kriisiaikana ongelmat ja uhat saavat enemmän huomiota kuin kriisin mahdolliset myönteiset vaikutukset.

Emme tiedä tarkkaan, miksi Sosiaalibarometrin vastaajat arvioivat väestön kokonaisuhyvinvoinnin parantuneen vuonna 2020. Voisiko kyse olla siitä, että epidemian aikana ihmisillä oli enemmän aikaa olla yhdessä samassa taloudessa asuvien kanssa? Eri selvitykset ovat osoittaneet, että etätö otettiin myönteisesti vastaan. Kiirettä ja työpainetta oli ehkä aikaisempaa vähemmän. Ei liene mahdotonta sekään, että vastaajien oma tilannekin on vaikuttanut arvioon. Kun kiireisten johtajien ja heidän lähipiirinsä olosuhteet ovat kehittyneet myönteisesti, he ovat saattaneet yleistää kokemustansa myös muuhun väestöön.

Valtioneuvosto tilasi huhtikuun 2020 alusta alkaen Tilastokeskukselta koronatilanteeseen liittyvää Kansalaispulsso-kyselyä. Kyselyssä tiedusteltiin vastaajien mielipiteitä muun muassa viranomaisten toiminnasta, vastaajan omasta mielialasta, luottamuksesta tulevaisuuteen, ohjeiden noudattamisesta, muiden auttamisesta sekä siitä, miten hyvin kokee saaneensa informaatiota. Ensimmäinen verkkokysely 15–74-vuotiaille toteutettiin huhtikuun 2020 alussa, minkä jälkeen sitä toistettiin lomataukoja lukuun ottamatta kolmen viikon välein. Vastaajina oli joka kerta eri henkilöt.

Tuloksia ei valitettavasti voi verrata koronaa edeltävään aikaan. Heinäkuun 2021 alkuun mennessä 23 kertaa toteutettu kysely antaa kuitenkin mahdollisuuden tarkastella muutoksia tautitapauksilla mitattuna intensiteetiltään voimakkaasti vaihdelleen epidemian aikana. Tulokset kertovat kansalaisten näkemysten pysyneen suurelta osin muuttumattomina: luottamus toisiin ihmisiin ja tulevaisuuteen säilyi koko ajan korkealla tasolla, ja kritiikki viranomaisten varautumisesta koronan kaltaiseen tautiepidemiaan pysyi vähäisenä. Oikeudenmukaisuuden kokemus heikentyi aavisuksen huhtikuusta 2020 heinäkuuhun 2021.

Vastaajat eivät raportoineet suuresta muutoksesta edes hyvinvoinnin kannalta keskeisessä osa-alueessa, eli stressin kokemisessa.⁴⁰ Erittäin paljon tai melko paljon stressiä kokeneiden osuus oli heinäkuussa 2020 alimmillaan 15 prosenttia ja huhtikuussa 2021 ylimmillään 26 prosenttia. Stressikokemuksissa on kuitenkin huomattavaa vaihtelua ikäryhmittäin. Syksyn 2020 jälkeen kerättyjen ikäryhmittäisten tietojen mukaan vanhimmassa ikäryhmässä eli 60–74-vuotiailla paljon tai melko paljon stressiä kokeneiden osuus pysyi koko ajan noin kymmenen prosentin tuntumassa. Stressiä vähintään melko paljon kokeneiden 45–59-vuotiaiden osuus oli noin 20 prosenttia kevääseen 2021 asti, jolloin se laski noin 15 prosenttiin.

Stressiä kokeneiden 30–44-vuotiaiden osuus pysyi syksyn 2020 ja kesän 2021 välisenä aikana reilussa 20 prosentissa. Stressin kokeminen oli selvästi yleisintä 15–29-vuotiailla. Stressin kokeminen yleistyi loppuvuonna 2020, jolloin stressiä melko paljon tai erittäin paljon kokeneiden osuus nousi noin 20 prosentista ensin noin 30 prosenttiin ja helmikuussa 2021 lähes 40 prosenttiin. Stressiä kokeneiden nuorten osuus laski kesää kohden takaisin noin 30 prosenttiin, mikä sekin oli selvästi korkeampi osuus kuin muilla ikäryhmillä.

THL:n laajan Finsote-tutkimuksen mukaan työikäisten aikuisten psyykinen kuormittuneisuus paheni koronaepidemian toisen aallon aikana.⁴¹ Kuormittuneisuus lisääntyi etenkin 30–49-vuotiailla, jotka myös käyttivät aikaisempaa enemmän terveyspalveluita mielenterveysongelmiensa vuoksi. Kielteisimmät muutokset havaittiin korkeasti koulutetuilla naisilla, joilla sekä psyykinen kuormittuneisuus että itsemurha-ajatukset lisääntyivät. Terveys 2017 -seurantatutkimuksen mukaan kliinisesti merkittävä psyykinen kuormittuneisuus on lisääntynyt aikuisväestössä

40 Kysymys kokonaisuudessaan kuului seuraavasti: ”Stressillä tarkoitetaan tilannetta, jossa ihminen tuntee itsensä jännittyneeksi, levottomaksi, hermostuneeksi tai ahdistuneeksi taikka hänen on vaikea nukkua asioiden vaivatessa jatkuvasti mieltä. Tunnetko sinä nykyisin tällaista stressiä?”

41 Suvisaari ym., 2021a.

PANDEMIA LISÄSI STRESSIÄ JA MUUTA PSYYKKISTÄ OIREILUA.

sekä miehillä että naisilla vuosien 2017 ja 2020 välillä.⁴² 10-vuotisikäryhmittäin tilastollisesti merkitsevän psyykkisen kuormittuneisuuden todettiin lisääntyneen 30–39-vuotiailla, 40–49-vuotiailla ja 70–79-vuotiailla. Yleisintä psyykinen kuormittuneisuus oli molempina tutkimusvuosina 20–29-vuotiailla. Myös rekisteriseurantaan perustunut Helsinki GSE:n tilannehuoneen raportti osoitti mielenterveyteen liittyvien perusterveydenhuollon käyntien lisääntyneen keväällä 2021 selvästi enemmän 15–29-vuotiailla kuin tätä vanhemmilla työkäisillä henkilöillä.⁴³

Edellä sanottu viittaa siihen, että pandemia aiheutti hyvinvointivajeita myös being-ulottuvuudella, erityisesti psyykkisessä terveydessä. Pandemia lisäsi stressiä ja muuta psyykkistä oireilua. Pandemia heikensi myös itsensä toteuttamisen mahdollisuuksia ja vahingoitti eheää kokemusta olemisesta ja siten kasvatti sosiaalista velkaa.

⁴² Suvisaari ym., 2021b.

⁴³ Helsinki GSE, 2021.

YHTEENVETO JA POHDINTA

Edellä arvioitiin koronapandemian vaikutuksia kestävään hyvinvointiin, jotta saataisiin työkaluja pandemian aiheuttaman sosiaalisen velan arviointiin. Tarkastelu osoittaa pandemian heijastuneen hyvinvointiin kaikilla käsitellyillä hyvinvoinnin ulottuvuuksilla: kriisin vaikutukset ulottuvat terveyttä ja taloutta laajemmalle alueelle. Ulottuvuuksien sisällä pandemia vaikutti lähes kaikkiin HDLB-jäsennyksen tekijöihin. Osa muutoksista oli selvästi myönteisiä, mutta kielteisiä muutoksia oli selvästi enemmän. Sosiaalista velkaa kerrytti tulojen väheneminen (being-ulottuvuus), häiriötilat erilaisissa hyvinvointia tuottavissa toiminnan muodoissa (doing-ulottuvuus), hyvinvointiin liittyvien yhteyksien kärsiminen (loving-ulottuvuus) sekä itsensä toteuttamisen edellytysten (ml. terveys) heikkeneminen (being-ulottuvuus).

Kestävän hyvinvoinnin näkökulmasta koronapandemialla havaittiin olleen vähintään yksi positiivinen vaikutus jokaisella hyvinvoinnin ulottuvuudella. Tämä kertoo siitä, että koronakriisin vaikutukset ovat moniulotteisia ja että myönteiset vaikutukset ovat enemmän kuin vain hopeareunus. Luonnonvarojen käytön, luonnossa toimimisen, luontoyhteyden ja läsnäolon näkökulmasta koronakriisi tarjoaa mahdollisuuksia aikaisempaa kestävämmän hyvinvoinnin rakentamiseen.

Taulukko 2. Koronapandemian hyvinvointivaikutukset ja esimerkkejä sosiaalisen velan muodoista.

Hyvinvoinnin ulottuvuus	Pandemian potentiaalinen vaikutus	Esimerkkejä sosiaalisesta velasta
Having: resurssit		
Luonnonvarat	Positiivinen	Ei sosiaalista velkaa
Tulot ja vauraus	Negatiivinen	Työttömyys, toimeentulotuen tarpeen lisääntyminen, ruoka-avun tarve kertovat resurssivajeista
Asunto	Neutraali	Ei sosiaalista velkaa
Energia	Positiivinen	Ei sosiaalista velkaa
Peruskulutushyödykkeet	Neutraali	Ei sosiaalista velkaa
Doing: toiminnan muodot		
Ansiotyö	Negatiivinen	Työhyvinvointi laski kriisin pitkittymisen seurauksena
Kotityö	Negatiivinen	Kotitöiden jakaminen aiheutti erimielisyyksiä
Sosiaalinen ja poliittinen toiminta	Negatiivinen	Toiminnan mahdollisuudet heikkenivät
Koulutus ja oppiminen	Negatiivinen	Etäkoulu ja -opiskelu heikensivät tiettyjen ryhmien hyvinvointia
Harrastustoiminta	Negatiivinen	Toiminnan mahdollisuudet heikkenivät
Luonnossa toimiminen	Positiivinen	Ei sosiaalista velkaa
Loving: yhteydet		
Perhe ja suku	Negatiivinen	Lähisuhdeväkivalta lisääntyi
Ystävyssuhteet	Negatiivinen	Yksinäisyyden kokemus yleistyi
Paikallisyhteisöt ja yhteiskunta	Negatiivinen	Yhteyksien mahdollisuudet heikkenivät
Globaali yhteisö ja tulevat sukupolvet	Negatiivinen	Yhteyksien mahdollisuudet heikkenivät
Luonto ja muut eläinlajit	Positiivinen	Ei sosiaalista velkaa
Being: olemisen muodot		
Läsnäolo	Positiivinen	Ei sosiaalista velkaa
Mahdollisuus itsensä toteuttamiseen	Negatiivinen	Toisten kohtaamisen mahdollisuudet heikkenivät
Eheä kokemus olemisesta	Negatiivinen	Pandemia laaja-alaisena epätasapainotilana, elämysten puuttuminen
Fyysinen ja psyykinen terveys	Negatiivinen	Erityisesti stressi ja muu psyykinen oireilu lisääntyi

Hyvinvointivaltion toimintaa koronakriisin vaikutusten lieventämiseksi on tois-
taiseksi arvioitu ennen muuta resurssien näkökulmasta (having-ulottuvuus). Edellä
esitetty sosiaalisen velan määritelmä laajentaa vaikutusten arvioinnin toiminnan,
yhteyksien ja olemisen muotojen alueelle. Hyvinvointivaltio voi suuremmin ja
helpommin vaikuttaa resursseihin (esimerkiksi lisäämällä tulonsiirtoja). Tämä ei
tarkoita sitä, etteikö hyvinvointivaltiolla olisi vastuuta hyvinvoinnin turvaamisesta
myös muilla alueilla.

Koronakriisillä on ollut dramaattisia vaikutuksia esimerkiksi psyykkistä hyvin-
vointia ylläpitäviin ihmissuhteisiin ja fyysistä hyvinvointia kannattelevaan lii-
kunta- ja urheilutoimintaan. Isovanhemmat ovat menettäneet lähikontaktit lapsen-
lapsiinsa ja lapset isovanhempiinsa. Merkittävä osa lapsista ja nuorista on jäänyt
urheilutoiminnan ja muun harrastustoiminnan ulkopuolelle. Kestää pitkään ennen
kuin toiminnan, yhteyksien ja olemisen muotojen kannalta hyvinvoinnille tärkeät
uskonnolliset yhdyskunnat, järjestöt, urheiluseurat ja muut kansalaisyhteiskunnan
toimijat saavuttavat pandemiaa edeltäneen aktiivisuuden tason. Ihmiset ovat jääneet
vaille kohtaamisen mahdollisuuksia sekä kulttuuri- ja taide-elämyksiä ja uskonnol-
lisiä kokemuksia, joilla on tutkitusti merkittävä vaikutus hyvinvointiin. Sosiaalista
velkaa siis kertyy vielä pandemian päättymisen jälkeenkin.

Sosiaalisen velan näkökulmasta hyvinvointivaltion toiminnassa olisi syytä kiin-
nittää huomiota paitsi resursseissa myös hyvinvoinnin muilla alueilla syntyneisiin
vajeisiin. Toiminnan muotojen alueella (doing-ulottuvuus) tarvitaan toimia työ-
hyvinvoinnin parantamiseen varsinkin niillä aloilla, joita pandemia on erityisesti
koetellut (esimerkiksi terveydenhuoltoala). Panostaminen perheneuvontaan voi
auttaa ratkaisemaan ongelmia, joita pandemian vuoksi epätasainen kotitöiden
jakautuminen aiheutti. Sosiaalisen ja poliittisen toiminnan elvyttäminen edellyttää
tukea kansalaisjärjestöille ja poliittisille puolueille. Koulutuksen ja oppimisen alalla
tarvitaan panostuksia vajeiden umpeen kuromiseen.

Loving-ulottuvuuden vajeet ovat osin sellaisia, joihin hyvinvointivaltio voi vai-
kuttaa vain epäsuorasti. Panostaminen mielenterveyspalveluihin tukee ihmisten
mahdollisuuksia muodostaa uudelleen pandemian aikana katkenneita ihmissuh-
teita – yhtä lailla perhe- kuin ystävyys-suhteitakin. Hyvinvointivaltio voi tukea ja
parantaa esimerkiksi kansalaisyhteiskunnan toimijoiden mahdollisuuksia tavoittaa
pandemian aikana hukattuja osallistujia ja aktiiveja ja näin elvyttää paikallisyhteisöjä
kansalaistoiminnan muodossa. Kansainvälistymistä tukevat ohjelmat ja hankkeet
voivat synnyttää uudelleen globaaleja yhteyksiä ihmisten välille.

Olemisen muotojen alueella (being-ulottuvuus) hyvinvointivaltion tehtävä näkyy
selvimmin panostuksissa terveys- ja sosiaalipalveluihin. Kunnat, kuntayhtymät ja
tulevaisuudessa hyvinvointialueet tarvitsevat riittävän rahoituksen purkaakseen
hoito- ja hoivajonoja sekä vastatakseen pandemian vuoksi kasvaneeseen palvelu-

OLISI SYYTÄ KIINNITTÄÄ HUOMIOTA PAITSI
RESURSSEISSA MYÖS HYVINVOINNIN MUILLA
ALUEILLA SYNTYNEISIIN VAJEISIIN.

tarpeeseen. Erilaista harrastus-, liikunta- ja muuta kansalaistoimintaa tukemalla voidaan luoda ihmisille sellaisia itsensä toteuttamisen mahdollisuuksia, jotka he menettivät pandemian vuoksi. Kulttuuri- ja taidealan toimijoille suunnattujen tukien avulla on mahdollista taata, että elämysten mahdollisuus toteutuu tulevaisuudessa.

*

Edellä esitetty tarkastelu on luonnosmainen. Eri ulottuvuuksien ja osa-alueiden esimerkkejä ei valittu systemaattisesti. Tästä syystä taulukossa 2 puhutaan pandemian potentiaalisista vaikutuksista. Systemaattinen valinta edellyttäisi kyseisiä alueita koskevien indikaattorien määrittelyä. Indikaattoreiden avulla on mahdollista antaa vahvempia arvioita pandemian hyvinvointivaikutuksista.

Tarkempi analyysi vaatisi myös kaikkien neljän ulottuvuuden tarkastelua eri väestöryhmissä esimerkiksi ikä- ja koulutusryhmien sekä alueiden mukaan. Edellä kuvatut tutkimustulokset osoittavat, että väestötasolla laaditut kyselytutkimukset voivat kätkeä merkittäviä ryhmäkohtaisia eroja pandemiakokemuksissa. Lisäksi olisi välttämätöntä analysoida muutoksia niissä ryhmissä, joiden hyvinvointiin kohdistui jo ennen pandemiaa erityisiä haasteita. Näitä ryhmiä ovat muun muassa pitkäaikaissairaat, lastensuojeluasiakkaat, vammaispalveluiden käyttäjät ja muu laitospöestö. Edellä esitettyjen tietojen valossa myös nuorten hyvinvointivajeet vaikuttavat merkittävältä.

Tämä tarkastelu osoittaa kuitenkin pandemian hyvinvointivaikutusten laaja-alaisen analyysin tarpeellisuuden. Tarkastelu on erityisen relevantti sen yhteiskuntasopimuksen valossa, joka sisältyy pohjoismaiseen hyvinvointimalliin, missä julkisella vallalla on laaja vastuu kansalaisten hyvinvoinnista. Sosiaalinen velka tarjoaa mielekkään lähestymistavan arvioida ensinnäkin pandemian vaikutuksia laaja-alaisesti väestön hyvinvointiin ja toisaalta julkisen vallan vastuuta pandemian vahinkojen korjaamisessa. Siinä missä uusi hyvinvointitalousajattelu laajentaa talouspolitiikan vaikutusten arviointia,⁴⁴ sosiaalinen velka soveltuu kuvaamaan yhteiskunnallisten olosuhteiden vaikutuksia hyvinvointiin. Se auttaa myös analysoimaan pandemian kielteisten vaikutusten lieventämiseen tai poistamiseen tarkoitettujen toimien onnistumista. Sosiaalisen velan avulla voidaan myös paikallistaa niitä ryhmiä, jotka ovat muita suuremman avun ja tuen tarpeessa pandemian aiheuttamien hyvinvointivajeiden vuoksi.

44 Ahokas, 2021.

Toistaiseksi olemme nähneet vain koronapandemian lyhytaikaiset vaikutukset kestävään hyvinvointiin. 1990-luvun lamasta tiedämme, että esimerkiksi ylivelkaantuminen ja pitkäaikainen toimeentulotuen tarve voivat lisääntyä useita vuosia senkin jälkeen. Edellä kuvatut tutkimukset viittaavat siihen, että pandemia lisäsi erityisesti stressiä ja psyykkistä oireilua. Pitkään jatkuvina nämä voivat heikentää hyvinvointia myös muilla being-ulottuvuuden alueilla sekä laajemmin muillakin hyvinvoinnin ulottuvuuksilla. Olennainen kysymys on se, milloin pandemian vaikutusten ajatellaan päättyvän.

Sana velka johdattaa ajatukset rahallisiin mittareihin. Sosiaalisen velan kvantitatiivinen arviointi on kuitenkin – jos ei mahdotonta, niin ainakin – erittäin vaikeaa. Siksi sosiaalinen velka jääkin jossain määrin epätarkaksi käsitteeksi, mikäli sen mittaamiseen ei valita selkeitä indikaattoreita. Indikaattorityössä voisi käyttää apuna Agenda 2030:n yhteydessä tuotettuja indikaattoreita.

HDLB-mallin avulla määritellyllä sosiaalisella velalla on edellä mainituista haasteista huolimatta mahdollista muodostaa kuva koronapandemian aiheuttamista hyvinvointivajeista sekä siitä, millä alueilla julkisen vallan tulisi toimia vajeiden korjaamiseksi. Koronakriisin jälkihoito kasvattaa julkisia menoja lähivuosina tuntuvasti. Menojen kasvu johtaa keskusteluun säästöpainesta. On tärkeää peilata jälkihoidon vaatimia menoja niihin hyvinvointivajeisiin, joita pandemia aiheutti. Sosiaalinen velka on tässä tarkastelussa käyttökelpoinen työkalu.

KIRJOITTAJA

HEIKKI HIILAMO on Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen tutkimusprofessori ja Helsingin yliopiston sosiaalipolitiikan professori.

Kiitokset

Kiitän Henri Aaltosta, Jussi Ahokasta, Tuuli Hirvilammia, Mikko Lievosta, Päivi Mäntynevaa ja Johanna Peltoniemeä käsikirjoituksen kommentoinnista. Raportti liittyy strategisen tutkimuksen neuvoston rahoittamaan hankkeeseen koronakriisin sosiaalipoliittisista ulottuvuuksista (päättönumero 13355273).

LÄHTEET

- Ahokas, J. (toim.) (2021). Hyvinvointitaloudessa eteenpäin. Sosten julkaisu 1/2021. SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry.
- Ahtiainen, R., Asikainen, M., Heikkonen, L., Hienonen, N., Hotulainen, R., Lindfors, P., Lindgren, E., Lintuvuori, M., Kinnunen, J., Koivuhovi, S., Oinas, S., Rimpelä, A., & Vainikainen, M-P. (2021). Koulunkäynti, opetus ja hyvinvointi koulu yhteisössä koronaepidemian aikana: Tuloksia syksyn 2020 aineistonkeruusta. Tampereen yliopisto, Helsingin yliopisto. <https://www2.helsinki.fi/fi/uutiset/koulutus-kasvatus-ja-oppiminen/koulujen-etaopetuskaytanteissa-eroja-vuorovaikutus-opettajan-kanssa-vahensi-oppilaiden-stressia> (luettu 19.8.2021)
- Allardt, E. (1993). Having, loving, being: an alternative to the Swedish model of welfare research. Teoksessa Nussbaum & Sen (toim.) *The Quality of Life*. Clarendon Press, Oxford.
- Backlund, J. (1921). Katsaus espanjantaudin aiheuttamaan kuolleisuuteen Kalevassa. Kaleva: tietoja Kalevan asiamiehille. 01.12.1921 no 12.
- Blomgren, J. (2021). Sairauspoissaolot kääntyivät laskuun koronavuonna 2020. Kela tutkimusblogi. 13.1.2021 <https://tutkimusblogi.kela.fi/arkisto/5764> (luettu 29.7.2021)
- Cacault, P., ym. (2021). Distance Learning in Higher Education: Evidence from a Randomized Experiment. *Journal of the European Economic Association* 19(4): 2322–2372.
- Eronen, A. ym. (2021). Sosiaalibarometri 2021: koronakriisi ja palvelujärjestelmän joustavuus. SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry.
- Eronen, A. ym. (2020). Sosiaalibarometri 2020. SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry.
- Esping-Andersen, G. (1990). *The Three Worlds of Welfare Capitalism*. New Jersey: Princeton University Press.
- Helsinki GSE (2021). Koronapandemia ja mielenterveyserot eri sosioekonomisissa ryhmissä. Helsinki GSE Tilannehuone. 16.8.2021. <https://www.helsinki.gse.fi/corona/koronapandemia-ja-mielenterveyserot-eri-sosioekonomisissa-ryhmissa/> (luettu 19.8.2021)
- Hiilamo, Heikki (2021). *Syntymättömät lapset*. Helsinki: Into Kustannus.
- Hiilamo, H. (2015). *Hyvinvoinnin vakuutusyhtiö*. Helsinki: Into Kustannus.
- Hiilamo, H., Kangas, O. (2013). *Recipe for better life: Experiences from Nordic countries*. Center for Crisis Management.
- Hiilamo, H., Karvonen, S. & Leeman, L. (2020). Miksi koronaepidemia parantaisi hyvinvointia? Soste-blogi 1.7.2020. <https://www.soste.fi/blogikirjoitus/miksi-koronaepidemia-parantaisi-hyvinvointia/> (luettu 3.8.2021).
- Hirvilampi, T. (2015). *Kestävän hyvinvoinnin jäljillä: Ekologisten kysymysten integroiminen hyvinvointitutkimukseen*. Tampere: Kelan tutkimusosasto.

- Helne, T. & Hirvilammi, T. (2021). Puristuksissa? Nuoret ja kestävän hyvinvoinnin ehdot. Kelan tutkimus, Helsinki.
- Hirvilammi, T., Helne, T. & Laatu, M. (2012): Sosiaalipolitiikka rajallisella maapallolla. Tampere: Kelan tutkimusosasto.
- Jokela M., Korpela T., Kivipelto M., Jauhiainen S. (2021). Toimeentulotuen saajamäärät kasvoivat vähän: koronaepidemia toi esiin järjestelmän joustavuuden. Tutkimuksesta tiiviisti 4/2021. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-339-7> (luettu 3.8.2021)
- Kennelliitto (2021) Koronapandemia lisäsi koiranpentujen kysyntää: Kennelliitto rekisteröi lähes 49 000 koiraa vuonna 2020. Tiedote 21.1.2021. <https://www.stinfo.fi/tiedote/koronapandemia-lisasi-koiranpentujen-kysyntaa-kennelliitto-rekisteroi-lahes-49-000-koiraa-vuonna-2020?publisherId=1744&releaseId=69898809> (luettu 31.7.2021)
- Kestilä L., Härmä V., Rissanen P. (toim.). Covid-19-epidemian vaikutukset hyvinvointiin, palvelujärjestelmään ja kansantalouteen. Asiantuntija-arvio, syksy 2020. THL, Raportti 14, 2020.
- Kestilä L., Jokela M., Härmä V., Rissanen P. (toim.). COVID-19-epidemian vaikutukset hyvinvointiin, palvelujärjestelmään ja kansantalouteen. Asiantuntija-arvio, kevät 2021. THL, raportti 3, 2021.
- Knop J., Hiilamo H., Ilmarinen K., Karjalainen P., Kivipelto M. (2021). Sosiaalipäivystysten kiire jatkui koronaepidemian pitkittyessä. Tutkimuksesta tiiviisti 2021:8. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-629-9> (luettu 3.9.2021)
- Lahtinen, J., Haikkola, L. & Kauppinen, E. (2021) ”Etäkoulu oli mukavaa ja sai enemmän vapaa-aikaa, yksinäisyys oli huono puoli” – Nuorten kokemukset etäopetuksesta korona-ajan alussa. Nuorisotutkimusseura. Blogikirjoitus 26.1.2021. <https://www.nuorisotutkimusseura.fi/nakokolma69> (Luettu 30.7.2021)
- Lahtinen, J., Myllyniemi, S. (2021). Nuorten tyytyväisyys elämään korona-ajan ensimmäisen puolen vuoden aikana. Nuorisotutkimusseura. <https://www.nuorisotutkimusseura.fi/nakokolma70> (luettu 19.8.2021)
- Leskinen, T. (2021). Etätöy yleistyi eniten aloilla ja alueilla, joilla sitä ennen tehtiin vähiten. Tieto ja trendit 29.3.2021. Tilastokeskus. <https://www.tilastokeskus.fi/tietotrendit/artikkelit/2021/etatyo-yleistyi-eniten-aloilla-ja-alueilla-joilla-sita-ennen-tehtiin-vahiten/> (luettu 30.7.2021).
- Lievonen, M. (2021). Pandemian jälkihoitoon kannattaa käyttää julkisia varoja. Vieraskynä 11.8.2021. Helsingin Sanomat. <https://www.hs.fi/mielipide/art-2000008124370.html> (luettu 25.8.2021)
- Lounasheimo, J., Cederlöf, M., Mäntylä, I. (2021). Ilmastovuosikertomus 2021. Ympäristöministeriö, Helsinki.
- Mäntyneva, P., ym. (2021) Sosiaalipoliittiset toimet COVID-19 pandemian aikana vuonna 2020. Vertailututkimus Suomesta ja 12 OECD-maasta. Helsinki.
- OECD 2021. The rise in public debt caused by the COVID-19 crisis and the related challenges. OECD 27.5.2021. https://read.oecd-ilibrary.org/view/?ref=1095_1095388-c81ladkfnx&title=The-rise-in-public-debt-caused-by-the-COVID-19-crisis-and-the-related-challenges&_ga=2.135281202.265288837.1629696617-1720859981.1603263365 (luettu 23.8.2021).

- Pajunen, A. & Taskinen, K. (2020) Kuinka monen kuoleman syy on influenssa – kertovatko luvut kaiken? Tieto ja trendit 28.2.2020. Tilastokeskus. <https://www.stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2020/kuinka-monen-kuoleman-syy-on-influenssa-kertovatko-luvut-kaiken/> (luettu 30.7.2021).
- SAK (2021). Korona-ajan työ – Tutkimus koronapandemian vaikutuksista SAK:laisilla aloilla. SAK:n julkaisusarja 3/2021. <https://www.sak.fi/aineistot/tutkimukset/korona-ajan-tyo-tutkimus-koronapandemian-vaikutuksista-saklaisilla-aloilla> (luettu 19.8.2021)
- Suomen evankelis-luterilainen kirkko (2021). Toimintatilasto 2021. <https://www.kirkontilastot.fi> (luettu 3.8.2021)
- Suvisaari J., Appelqvist-Schmidlechner K., Solin P., Partonen T., Parikka S., Koskela T., Ikonen J. (2021). Aikuisväestön mielenterveys ja avun hakeminen mielenterveysongelmiin – FinSote 2020. Tutkimuksesta tiiviisti 42/2021. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.
- Suvisaari J., Appelqvist-Schmidlechner K., Solin P., Ristiluoma N., Pietilä A., Koskinen S., Koponen P. (2021) Psykkisen kuormittuneisuuden ja positiivisen mielenterveyden muutokset suomalaisessa aikuisväestössä vuosina 2017–2020 – FinTerveys 2017 seurantalutkimuksen tuloksia. Tutkimuksesta tiiviisti 36/2021. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.
- Tamminen, N., ym. (2020) Sosiaaliset suhteet tärkeitä yksinasuvien positiiviselle mielenterveydelle. Tutkimuksesta tiiviisti 27/2020. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki.
- TEM (2021). Työllisyyskatsaus, joulukuu 2020. Työ- ja elinkeinoministeriö, Helsinki.
- TTL (2021). Miten Suomi voi? Tutkimushankkeen verkkosivut <https://www.ttl.fi/tutkimushanke/miten-suomi-voi/> (luettu 30.7.2021)
- Willberg, S., Salin, M., Hakovirta, M. (2020) Korona-arki ja kotityöt: ruoanlaittoa, erimielisyyksiä ja riman laskemista. YP-blogi 28.9.2020. <https://blogi.yplehti.fi/fi/korona-arki-ja-kotityot-ruoanlaittoa-erimielisyyksia-ja-riman-laskemista/> (luettu 30.7.2021)
- VNS 3/2020 vp Valtioneuvoston selonteko kestävän kehityksen globaalista toimintaohjelmasta Agenda-2030:sta. Kohti hiilineutraalia hyvinvointiyhteiskuntaa.
- VNS 1/2017 vp Valtioneuvoston selonteko kestävän kehityksen globaalista toimintaohjelmasta Agenda2030:sta Kestävän kehityksen Suomi – pitkäjänteisesti, johdonmukaisesti ja osallistavasti.

Impulsseja-sarjan uusimpia julkaisuja

RAUTIAINEN, Pauli, et al.: 'Otetaan eläinten oikeudet vakavasti' Syyskuu 2021 (30 s.)

PELTOLA, Pekka: 'Työajan lyhentämisen pitkä perinne – ja tulevaisuus' Heinäkuu 2021 (18 s.)

PELTOLA, Pekka: 'Lyhyemmän työajan kokeilut suomessa 1996–1999. 6+6-Malli oli menestys' Kesäkuu 2021 (19 s.)

HOLMGREN, Markus: 'Kiinan 5g-politiikan vaikutukset suomeen ja Euroopan Unioniin' Maaliskuu 2021 (18 s.)

HIRVILAMMI, Tuuli: 'Hyvä kehä kestävän hyvinvoinnin vauhdittajana' Joulukuu 2020 (19 s.)

JOBELIUS, Matthias: 'Vihreä jälleenrakennus ja sosialidemokratia. Ilmastoneutraalin Euroopan ohjelmalliset haasteet' Joulukuu 2020 (13 s.)

SANDELIN, Marianne: 'Mistä liberaalien ja konservatiivien vastakkainasettelu kumpuaa? Nykykonservatismi juuret' Marraskuu 2020 (27 s.)

HONKASALO, Julian: 'Väitteilytaidoilla vihapuhetta vastaan' Lokakuu 2020 (17 s.)

SINISALO, Samuli: 'Työajan lyhentämisen ekologiset vaikutukset' Kesäkuu 2020 (20 s.)

HIRVOLA, Matti: 'Digitalisaatio muuttaa maailmaa. Miten työväenliikkeen pitäisi vastata haasteeseen Pohjolassa?' Maaliskuu 2020 (19 s.)

MOISIO, Matleena & TYNKKYNNEN, Oras: 'Mitä jokaisen on hyvä tietää Pariisin Ilmastosopimuksesta' Maaliskuu 2020 (23 s.)

KAUPPINEN, Antti: 'Mistä puhumme, kun puhumme eriarvoisuudesta?' Helmikuu 2020 (25 s.)

MOISIO, Matleena & TYNKKYNNEN, Oras: 'Mitä jokaisen on hyvä tietää EU:n ilmastopolitiikasta' Marraskuu 2019 (19 s.)

NÄÄTÄNEN, Ari-Matti: 'Globalisaatio. Hyvinvointivaltion tuhoaja, pelastaja vai sivustaseuraaja?' Syyskuu 2019 (19 s.)

KALEVI
SORSA
SÄÄTIÖ